

EFTER AFGHANISTAN? FÖRSVARET, KRIGET OCH SVENSKARNA

KARL YDÉN OCH JOAKIM BERNDTSSON

Det svenska försvarets hittills mest våldsamma uppdrag i modern tid, den NATO-ledda insatsen i Afghanistan, är inne på det officiella slutvarvet mot 2014. Sverige och andra västländer är i färd med att nedmontera och avveckla ISAF-insatsen, vars förhoppningar om snabb militär seger följd av uppbyggnad av demokrati och moderna institutioner har grusats. I takt med att USA:s resursprioritering förändrades under president Obama, förändrades också beskrivningarna av hur Afghanistan bäst skulle utvecklas. 2014 blev året då ISAF-trupperna skall dras tillbaka och kriget skall därefter primärt föras av afghanerna själva, är den nya hållningen.

Det är sannolikt endast med brukande av ytterligt generösa framgångskriterier som framtida bedömare kommer att ge utfallet av västmakternas krigs- och övriga ansträngningar godkänt, om granskningen avser effekterna i Afghanistan. Men, som Wilhelm Agrell skriver i *Ett krig här och nu* (2013), kanske handlade operationen primärt om annat än att ”göra skillnad” för människorna i Afghanistan. Det överordnade målet blev medverkan i en gemensam militär operation. För NATO fick Afghanistaninsatsen 2003 en oväntat viktig symbolisk roll för att överbygga de interna motsättningar som uppstod då Tyskland och Frankrike blockerade USA:s möjlighet att använda NATO för kriget mot Saddam Husseins Irak.

Försvarets deltagande t ex i Afghanistan och över Libyen har bekräftat Sveriges plats inom en europeisk (och transatlantisk) militärstruktur bestående av EU- och/eller NATO-medlemmar. Den nya svenska försvars- och säkerhetspolitiken har nedtonat alliansfriheten och (i praktiken) avskaffat den allmänna värnplikten – de två fundamenten i allmänhetens traditionella bild av det svenska försvaret. Reformeringen av det svenska försvaret följer en europeisk trend, där flertalet västländer (och även Ryssland) övergår till mindre, mer professionella och bättre utrustade militära styrkor jämfört med de tidigare massarméernas snabbutbildade värnpliktiga kanonmat (King, 2011). Flera svenska försvarsdebattörer, inklusive utbildningsministern (!), har påpekat brister i försvarets förmåga på hemmaplan medan försvarspolitikens anhängare framhåller att reformerna ännu pågår och att försvaret blir mer tillgängligt och användbart än tidigare. I denna för både försvarspolitiker och försvarsdebattörer turbulenta period är det intressant att studera om det senaste årets debatt och beskrivningar av ”*Försvarets förfall*” (se Björemans, 2011) har minskat svenskarnas förtroende för försvaret? Och vilken är synen på försvarets uppgifter hemma respektive utomlands? Finns det skillnader mellan olika partiers

sympatisörer? Har insatsen i Afghanistan stöd i opinionen? Anses utlandsuppdragen vara värda svenska soldaters liv?

Förtroende och synen på dagens svenska försvar

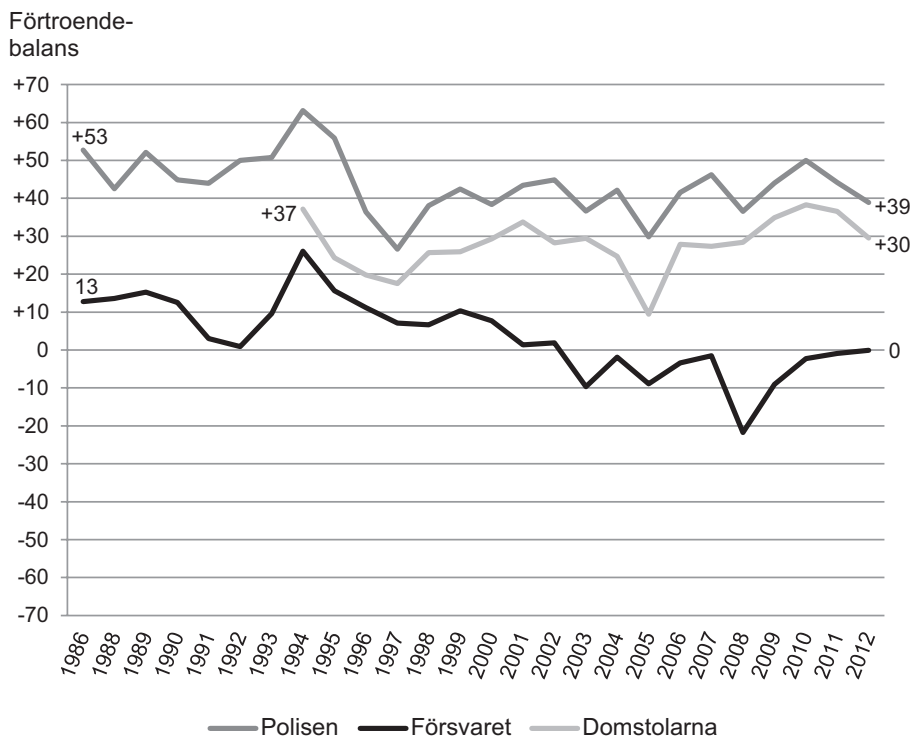
Det förtroende som mäts i de nationella SOM-undersökningarna är nära knutet till förväntningar (jfr Sören Holmbergs och Lennart Weibulls kapitel om institutionsförtroende i denna volym). Svenska folkets förtroende för försvaret påverkas såväl av synen på försvarets uppgifter som förmågan att hantera dem. Men förtroendet för försvaret påverkas även av andra faktorer och det samvarierar med förtroende för andra offentliga institutioner (Holmberg & Weibull, 2008). Som framgår av figur 1 nedan så uppvisar polisen och försvaret relativt liknande mönster i upp- och nedgångar, om än på olika nivåer. Försvarets tydligt positiva förtroendebalans runt perioden för Berlinmurens fall 1989 inledde en negativ långtidstrend, som fortsätter även 2012. Försvarets förtroendebalans ligger nu på nollstrecket, och verkar ha stabiliserats klart över det bottenvärde (-22) som noterades 2008. Kanske något förvånande med tanke på försvarsdebatten så verkar förtroendet för försvaret inte ha försämrats sedan förra årets SOM-undersökning, dock fortsätter det att ligga på en klart lägre nivå än förtroendet för polisen respektive domstolarna.

Förtroendemåttet är komplext. Det påverkas av hur viktig eller oviktig de svarande uppfattar att en institution är, av om de svarande har personlig erfarenhet av den men även av hur väl institutionen i allmänhet uppfattas fungera. I regel förbättras en institutions förtroende av större synlighet och mer kontakt med allmänheten.

I det senare avseendet har försvarets långsiktiga förutsättningar kraftigt förändrats genom avskaffandet av värnplikten. Försvarets kontaktyta mot befolkningen är idag mindre än någonsin i modern tid, och det berör i ökande utsträckning endast specialiserade yrkeskategorier, inte (som förr) värnpliktsutbildade arkitekter, bussförare, servicetekniker, lärare eller säljare. En internationell utblick visar dock att avskaffad värnplikt inte automatiskt innebär en svag ställning i opinionen för ett lands militär – det framgår av *British Social Attitudes* (2012). Storbritannien avskaffade värnplikt redan 1963 och dess militär omfattar idag ungefär 180.000 heltidsanställda av totalt drygt 62 miljoner briter. Betydligt fler briter kritiserar än stödjer de militära interventionerna i Irak respektive Afghanistan, men ändå noteras mycket positiva värden på frågorna ”vilken är din uppfattning om försvaret?” (opinionsbalans +80) och ”känner du respekt för försvaret?” (opinionsbalans +93). Även vid en försiktig jämförelse framträder en kraftig skillnad mellan Sverige och Storbritannien ifråga om synen på det egna försvaret.

För att återgå till det svenska försvaret kan SOM-undersökningen visa om minskad kontakt med försvaret resulterar i ett minskat förtroende. Från 1990-talets mitt reducerades volymen i försvarets årliga värnpliktsutbildning kraftigt – värnplikten blev därmed ”allmän” bara på pappret och bara en mindre andel av varje årskull fullgjorde den. Den yngsta ålderskategorin i SOM-undersökningen, 16-29 åringarna,

Figur 1 Förtroendet för försvaret, polisen och domstolarna 1986-2011 (balansmått)

Kommentar: Tabellen visar förändringar i förtroende för polisen och försvaret 1986-2011 samt domstolarna 1994-2012 utifrån SOM-institutets mätningar. Balansmättet visar andelen som har ganska eller mycket stort förtroende minus dem som har ganska eller mycket litet förtroende. Mättet kan variera mellan 100 (alla svarspersoner anger ganska eller mycket stort förtroende) och -100 (alla svarspersoner anger ganska litet eller mycket litet förtroende). Personer som svarat "varken eller" ingår inte i procentbasen. Frågan lyder: Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986-2012.

är födda 1983-1997. De påbörjade skolans lågstadium efter Berlinmurens fall 1989 och har vuxit upp som svenska EU-medborgare i ett Europa utan Sovjetunionen. Mycket få i denna grupp har genomgått värnpliktsutbildning. Studerar man institutionsförtroendet i olika ålderskategorier är det därför intressant att andelen unga som uttrycker ganska eller mycket stort förtroende för försvaret är radikalt *större* jämfört med övriga ålderskategorier. Ett generellt mönster i SOM-undersökningarna är förvisso att unga uppger stort institutionsförtroende jämfört med äldre (notabelt

undantag i tabell 1 utgör förtroendet för regeringen, där unga tvärtom uppger minst förtroende). Ifråga om försvaret uppger de unga ett markant större förtroende jämfört med i åldrarna 50-64 år respektive 65-85 år – en mer än dubbelt så stor andel unga uppger ganska eller mycket stort förtroende för försvaret. Värnpliktens borttynande har således inte åtföljts av ett minskat förtroende för försvaret bland unga.

Tabell 1 Andel med stort institutionsförtroende efter ålder 2012 (procent)

	15-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år
Regeringen	39	47	42	44
Polisen	61	61	51	49
Försvaret	42	28	20	19
Domstolarna	52	54	44	40
EU-parlamentet	24	15	11	13
FN	48	44	34	32

Kommentar: Tabellen visar förtroende för polisen, domstolarna, försvaret, EU-parlamentet och FN 2012 utifrån SOM-institutets mätningar. Andelen med mycket eller ganska stort förtroende redovisas. Personer som svarat "varken eller" ingår inte procentbasen. Olika åldersgruppers förtroendebedömningar för samtliga undersökta institutioner finns i kapitlet om institutionsförtroende i denna volym. Frågan lyder: Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Tvärtemot antaganden om att värnpliktens borttynande skulle medföra minskat förtroende för försvaret är förtroendet således allra störst bland de yngsta, medan det är minst i de två äldsta ålderskategorierna, för vilka värnplikten faktiskt var allmän. Det är intressant även att granska andelen som svarar "varken stort eller litet förtroende" för försvaret. Denna andel ligger idag nära femtio procent, jämfört med runt 36 procent innan Berlinmurens fall 1989. Förändringen behöver inte avspegla en ökad likgiltighet inför försvaret, men den kan inrymma en sådan komponent. Även här utmärker sig den yngsta kategorin tvärtemot antaganden om "värnpliktseffekter": färre 15-29-åringar (dock 43 procent) svarar på detta sätt än äldre ålderskategorier (49-51 procent).

Vad kan då förklara att förtroendet för försvaret verkar störst bland de unga? Som nämnts ovan uppger ungdomar överlag större institutionsförtroende än äldre, så detta kan utgöra en förklaring till utfallet. Men ifråga om försvaret är den positiva differensen markant större än för flertalet andra institutioner – det förefaller således rimligt att vara öppen för även andra förklaringar. En tänkbar kompletterande förklaring till resultatet skulle kunna vara att militär tjänstgöring i sig negativt påverkar förtroendet för försvaret – i så fall skulle det stämma att de mest positiva bör vara de som exponerats minst för försvarets verksamhet. Den förklaringen emotsägs dock av

att det stora flertalet värnpliktiga uppgivit sig vara nöjda med försvarets utbildning (se t ex Carlstedt & Carlstedt, 2010).

Situationen är således att förtroendet för försvaret är störst i den åldersgrupp som exponerats minst för dess verksamhet – samtidigt som försvarets utbildning i regel uppfattas positivt av dem som genomgått den. Vad kan i så fall förklara att äldre uppger mindre förtroende för försvaret än de unga? Om man försiktigt höjer blicken över SOM-undersökningen och uppskattar medianåldern bland aktiva försvarsdebattörer så ligger den gissningsvis runt, eller över, 60-årsstreck. Debattören är i regel en person med egen erfarenhet av det mycket större försvar som existerade på 1970- respektive 80-talet, då Sovjetunionen ännu existerade och Sverige inte var EU-medlem. Inte sällan innehåller kritiken mot dagens försvar hänvisningar till de stora volymmässiga reduktionerna i förhållande till forna tiders massarmé. De unga svenskar som vuxit upp (eller t o m fötts) efter Berlinmurens fall saknar i princip helt den mentala förankrings- och referenspunkt som invasionsförsvaret och dess krigsplanering utgör för äldre svenskar – kanske är det av detta skäl som de unga uppger ett markant större förtroende för dagens försvar? De äldres mindre förtroende för försvaret jämfört med yngres kan tolkas som större kunskap/visdom inom försvarsområdet – en motsatt tolkning skulle kunna vara att det snarare är ett utslag av förändringströghet och ”kalla kriget”-tänkande.

I den svenska försvarsdebatt som tidvis blossar upp, så framskymtar olika uppfattningar om hur Sveriges säkerhet bäst tryggas. Reaktionen på Överbefälhavarens utsaga om ”enveckasförsvaret” (Holmström, 2012) varierade mellan bestörtning, förvåning och lugnt bekräftande. Samma förhållande gällde uppgiften (efter *Svenska Dagbladets* rapportering om ”den ryska påsken” 2012) om att försvaret prioriterat deltagande i en NATO-flygövning framför en högre incidentberedskap. Perspektiven kontrasterar således. Skall då det försvar vi har verka primärt i Sverige eller utomlands?

Försvaret är i grunden ett politiskt instrument, med (potentiell) våldsutövning som särpräglad kompetens för att kunna hävda svenskt territorium och för att värna Sveriges rättigheter samt intressen. Sveriges säkerhetspolitik efter EU-inträdet har inneburit en gradvis förskjutning mot den senare av dessa båda uppgifter, samt en betoning av att Sverige inte ensamt, utan i samverkan, skall möta eventuella framtida militära angrepp. Svenskt militärt samarbete med EU-/NATO-medlemmar tänks således bidra både till territoriell säkerhet (genom samverkan) och till inflytande. Inom exempelvis EU kan militära bidrag till internationella uppdrag utgöra en ”valuta” med vilken Sverige kan vinna inflytande och status i interna förhandlingar. Svenskt deltagande i militära samarbetsstrukturer bestående av EU- och/eller NATO-länder syftar primärt till att stärka svensk säkerhet. Michael Moore (2009) förordar att detta mycket tydligare skall förklaras för det svenska folket, och att försvarets internationella uppdrag skall motiveras med att de, på detta sätt, bidrar till svensk säkerhet – inte att de främst utgör en förment osjälvisk bistånds- eller hjälpverksamhet. Komplicerande faktorer i beskrivningar av det slag Moore efterlyser kan vara dels den traditionella retoriken kring svensk alliansfrihet, dels att Sverige saknar

modern tradition att formulera nationella intressen i utrikespolitiken (då möjligen med undantag för när svensk vapenexport skall legitimeras).

Svenskarnas åsikter om försvarets uppgifter

Vi skall nu se på svenska folkets uppfattningar om försvarets uppgifter – vilka uppgifter för försvaret tycker svenskarna är viktigast?

Tabell 2 Svenska folkets inställning till uppgifter för försvaret (procent och balansmätt)

Uppgifter för försvaret	Mycket viktigt	Ganska Viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning	Summa procent	Opinionsbalans
Skydda centrala samhällsfunktioner mot terrorangrepp	62	27	4	1	6	100	+85
Bistå civila myndigheter vid krissituationer i Sverige	53	32	5	1	9	100	+79
Försvara Sveriges gränser mot hot från andra länder	49	29	12	4	6	100	+62
Delta i humanitära hjälpinsatser i andra länder	43	42	7	1	7	100	+77
Delta i fredsbevarande operationer i FNs regi	31	45	12	3	9	100	+61
Hindra andra länders ledare från att använda våld mot protesterande medborgare	21	33	18	14	14	100	+22
Genomföra operationer för att avsätta ledare i diktaturer	10	18	28	28	16	100	-28

Kommentar: Tabellen redovisar inställningen till olika uppgifter för försvaret i procent samt opinionsbalans (se kommentar om balansmätt under Figur 1). Ju mer positiv opinionsbalans för en uppgift, desto viktigare anses den vara. Andelen som inte har någon uppfattning varierar mellan 6 och 16 procent. Frågan lyder: Det har diskuterats vilka uppgifter den svenska försvarsmakten skall ha i framtiden. Hur viktiga anser du att nedanstående uppgifter är?

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

Utifrån tabellen kan vi utläsa ett starkt stöd för att använda försvaret för att skydda/stödja samhället, för att försvara Sveriges gränser, för humanitära insatser samt för fredsbevarande uppdrag i FN:s regi (alla dessa har opinionsbalans över +60). Ett tydligt stöd, om än mer reserverat (+22), finns för uppgiften att hindra andra länders ledare att använda våld mot protesterande medborgare – detta stöd är dock svagare än (+35) i 2011 års SOM-undersökning. Liksom i föregående mätning (2011) finns inte stöd för uppgiften att avsätta ledare i diktaturer – här noteras

årets enda negativa opinionsbalans.¹ Starkast förespråkare för svenskt gränsförsvaret är Sverigedemokrater och minst angelägna är Vänsterpartister (dock fortfarande med en majoritet positiva).² De mest positiva till internationella humanitära insatser sympatiserar med Vänsterpartiet, Kristdemokraterna, Centerpartiet och Miljöpartiet, medan Sverigedemokrater är de minst positiva (dock med en majoritet positiva). De mest positiva till internationella fredsbevarande operationer sympatiserar med Folkpartiet och Miljöpartiet, medan Sverigedemokrater är de minst positiva. Inte i något parti noteras en majoritet för uppgiften att avsätta ledare i diktaturer. Kvinnor framstår som särskilt starka förespråkare för uppgiften att hindra utländska ledare att använda våld mot protesterande medborgare. Förändringarna från 2011 års undersökning är överlag små, även om det går att skönja en något ökad tveksamhet i stödet för mer offensiva militära uppgifter (Ydén & Berndtsson 2012: 505). Det är intressant att jämföra resultatet med undersökningen *Transatlantic Trends 2012* där svenskar framstår som positiva inte bara till interventionerna i Afghanistan och Libyen, men även till den i Irak.³

Över partigränser, i alla åldrar och hos båda könen finns ett starkt stöd för att försvaret genomför internationella fredsbevarande eller humanitära insatser. Men anser svenskarna att internationella insatser är värda risken att svenska soldater skadas eller dödas?

Den svenska opinionen verkar inte anse att internationella insatser är värda risk för svenska skador eller dödsfall. Uppfattningen delas i alla ålderskategorier och den är vanlig i synnerhet bland kvinnor. Åsikten är svagare bland dem med större förtroende för försvaret, men även bland dessa överväger den. Ifråga om partisympatier noteras inte en enda positiv opinionsbalans. Folkpartister är de minst negativa (-2), men de noterar en stor förändring från föregående mätningens balans (som var +20 år 2011). Övriga regeringspartiers sympatisörer är klart mer negativa och allra mest negativ opinionsbalans uppvisar Vänsterpartister och Socialdemokrater.

En sammanvägd bild av tabell 2 respektive 3 blir att svenskar oavsett ålder, kön och partisympati överlag stöder de traditionella uppgifterna att försvara Sverige samt att delta i internationella fredsbevarande eller humanitära insatser, förutsatt att de senare inte innebär risk för att svenskar skadas eller dödas. Sannolikt förklaras resultaten av att både uppgifterna och riskprofilen överensstämmer relativt väl med den etablerade bilden av försvaret, med försvarets traditionella verksamhetsinriktning och med den nationella självbilden av Sverige som ett utvecklat, fredligt och välmående land.

Givet det ovan konstaterade starka stödet för humanitära och fredsbevarande insatser så är det intressant att analysera svenskarnas uppfattning om Afghanistan-uppdraget, som inneburit flera svenska dödsoffer och ett antal svårt skadade. Från officiellt svenskt håll har ISAF-uppdraget i Afghanistan beskrivits som en insats "för freden", samtidigt som etiketten "krig" gradvis kommit att användas allt flitigare i debatten (Ydén & Berndtsson, 2012).

Tabell 3 Svenska folkets inställning till att svenskar skadas eller dödas i utlandsinsatser efter kön, ålder, partisympati och förtroende för försvaret 2012 (procent och balansmätt)

	Helt riktigt	Delvis riktigt	Delvis felaktigt	Helt felaktigt	Summa procent	Opinions-Balans
Man	12	29	21	38	100	-18
Kvinna	5	20	20	55	100	-50
16-29 år	7	26	28	39	100	-34
30-49 år	12	28	21	39	100	-20
50-64 år	9	25	18	48	100	-32
65-85 år	7	20	19	54	100	-46
<i>Partisympati</i>						
V	4	19	16	60	100	-53
S	6	21	21	53	100	-47
C	8	36	18	36	100	-10
FP	9	40	16	35	100	-2
M	13	27	21	39	100	-20
KD	6	31	20	43	100	-26
MP	5	32	28	35	100	-26
SD	14	16	22	48	100	-40
<i>Förtroende för försvaret</i>						
Stort	13	30	18	39	100	-14
Varken stort eller litet	6	24	22	48	100	-30
Litet	7	22	20	51	100	-42
Samtliga	9	25	21	46	100	-33

Kommentar: Tabellen visar bedömningen ett påstående om värdet av militära insatser utomlands kontra risken att svenska soldater skadas eller dödas. Påståendet svarspersonerna fick ta ställning lyder: *De militära insatserna utomlands är värda risken att svenska soldater skadas eller dödas.* Fördelning av andel svarande i procent samt skillnaden mellan de som anser att påståendet är riktigt minus de som anser att det är felaktigt (balansmätt, se kommentar under figur 1). Ju mer negativ balans, desto mindre stöd för påståendet. Procentbasen inkluderar inte de som angett svarsalternativet "ingen uppfattning" (totalt 29 procent av de svarande angav detta alternativ, varav 63 procent kvinnor).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

Stöd för Afghanistaninsatsen?

Givet de ovan redovisade uppfattningarna om försvarets uppgifter och deras värde visavi svenska liv, hur uppfattar opinionen förslaget att avbryta den svenska militära insatsen i Afghanistan, som ju resulterat i en rad svenska skador och dödsfall?

Tabell 4 Åsikter om förslaget att avbryta Sveriges deltagande i den militära insatsen i Afghanistan, 2007, samt 2009-2012 (procent och balansmätt)

År	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Summa procent	Opinionsbalans
2007	32	32	35	99	-3
2009	42	26	32	100	+10
2010	49	22	30	101	+19
2011	44	23	33	100	+11
2012	45	30	25	100	+20

Kommentar: Tabellen visar stöd och motstånd till förslaget att avbryta det svenska deltagandet i den militära insatsen i Afghanistan för åren 2007, 2009, 2010, 2011 och 2012. Förslaget svarsalternativen fick ta ställning till lyder: *Avbryta Sveriges deltagande i FN:s militära insats i Afghanistan*. Ju mer positiv opinionsbalans (balansmätt, se kommentar under figur 1), desto starkare är stödet för att avbryta insatsen. I procentbasen har andelen som valt svarsalternativet "ingen uppfattning" utslutits (år 2012 var detta 16,4%).

Källa: SOM-undersökningen 2007 samt 2009-2012, se Bjereld (2011).

I 2012 års undersökning har andelen som anser att förslaget är bra ökat marginellt jämfört med 2011, medan andelen som anser att förslaget är dåligt har minskat med 8 procentenheter. Andelen som svarar varken/eller har ökat med 7 procentenheter. Det verkar således som att den största förändringen står att finna i en större andel osäkra och färre negativa till att avbryta insatsen i Afghanistan.⁴ Samtidigt som det finns en opinion för att avbryta insatsen tycker svenskarna (med liten marginal) dock inte att det var fel att initialt sända svensk militär till Afghanistan. Hela 30 procent (över 41 procent bland kvinnor) anger dock att de inte har någon uppfattning. Givet det mycket starka stödet för internationella fredsbevarande och humanitära uppdrag (i tabell 2) framstår entusiasmen för Afghanistanuppdraget som återhållen, rentav sval. En tänkbar tolkning är att Afghanistaninsatsen bara i begränsad utsträckning kommit att accepteras av svenskarna som den "fredsinsats" den lanserats som. Återkommande rapportering om eldstrider, sprängda stridsfordon och svenska dödsfall kan ha gjort kontrasten mot traditionella "blå basker"-uppdrag alltför påfallande.

I den nya försvars- och säkerhetspolitiken har regeringen definierat internationella uppdrag som en huvuduppgift för det svenska försvaret och framhållit att utlandstjänstgöring skall ses som något normalt för officerare och soldater. En militär anställning i försvaret innebär idag, till skillnad mot tidigare, skyldighet att tjänstgöra utomlands. Denna kursändring aktualiserar frågor om hur det svenska samhället bemöter och omhändertar dem som återkommer efter utlandstjänstgöring, och även vilken stödstruktur som finns för anhöriga före, under och efter uppdraget. Hur ser svenskarna på denna fråga?

Tabell 5 Svenska folkets inställning till omhändertagandet av personer som tjänstgjort i utlandsinsatser efter kön och ålder 2012 (procent och balansmått)

	Bedömning av påstående: <i>Sverige ger tillräckligt stöd till de soldater som har deltagit i utlandsinsatser</i>						
	Helt riktigt	Delvis riktigt	Delvis felaktigt	Helt felaktigt	Ingen uppfattning	Summa procent	Opinionsbalans
Kvinna	4	12	11	6	68	100	-1
Man	5	16	16	11	52	100	-6
16-29 år	3	13	11	7	66	100	-2
30-49 år	3	11	12	6	68	100	-4
50-64 år	4	16	13	10	57	100	-3
65-85 år	7	14	16	9	54	100	-4
Samtliga	4	14	13	8	60	100	-3

Kommentar: Tabellen visar bedömningen ett påstående gällande omhändertagandet av de personer som tjänstgjort i utlandsinsatser. Fördelning av andel svarande i procent samt skillnaden mellan de som anser att påståendet är riktigt minus de som anser att det är felaktigt (balansmått, se kommentar under Figur 1). Ju mer negativ balans, desto mindre stöd för påståendet. Procentbasen inkluderar de som angett svarsalternativet "ingen uppfattning" då denna andel är anmärkningsvärt hög.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

Resultatet visar att frågan om samhällets omhändertagande av dem som tjänstgjort i utlandsinsatser förefaller vara ny och ovan: hela 60 procent av de svarande anser sig inte ha någon uppfattning i frågan. Det är värt att notera att bland 16-29-åringar, åldersgruppen som försvaret identifierat som sin primära rekryteringspool, uppger i princip två tredjedelar att de inte har någon uppfattning – endast 16 procent anser att stödet till hemvändande soldater är tillräckligt.

Den stora osäkerheten överlag kan sannolikt bero på att "veteraner", trots decennier av svenskt deltagande i internationella uppdrag, mycket länge i princip utgjorde en icke-fråga, både i politiken och inom försvaret. Med få undantag har vi i Sverige inte diskuterat att svenskar exponerats för krig och konflikter och inom försvaret sågs utlandsuppdragen länge som en verksamhet på marginalen, helt vid sidan om huvuduppgiften (i arméns fall: värnpliktsutbildning och planering). Att den svenska allmänheten hittills inte ägnat större energi åt att fundera kring "veteraner" är, mot bakgrund av ovanstående, knappast någon sensation. Frågan verkar nu dock ha fått ökad synlighet. Regeringen lät 2007 utreda stöd till utlandstjänstgörande och deras anhöriga. En tydlig förändringsindikator utgör den medalj till sårade i strid i internationell insats, som instiftades år 2010. En svensk som skadades

under FN-uppdraget i Gaza år 1957 tilldelades år 2012 (d v s efter 55 år!) denna nya medalj, som även tilldelats svenskar skadade i Kongo på 1960-talet, svenskar skadade i Libanon under 1970-talet, svenskar skadade i Libanon under 1980-talet, svenskar skadade i Libanon eller Bosnien under 1990-talet samt svenskar skadade i Afghanistan under 2000-talet. Dödade eller sårade svenska soldater är, som framgått, inte något nytt fenomen. Det nya är att Afghanistan och "krigets ankomst" gjort att uppmärksamheten kring skadade eller dödade svenskar i försvarets utlandsuppdrag nu blivit större.

Ny eller nygammal försvarsdebatt?

Avslutningsvis blir det intressant att följa hur svenskarnas åsikter om försvaret utvecklas. Kommer den tidvis uppblussande försvarsdebatten att göra några djupare avtryck i opinionen, eller kommer försvarsfrågorna att fortsätta en undanskymd tillvaro bakom sysselsättning, skolan, skatter och vården? Ryska planerade försvars-satsningar respektive flygövningar tilldelas nu i Sverige nyhetsdignitet, och det återstår att se om denna rapportering och debatt sätter mer varaktiga avtryck i svenskarnas uppfattningar om försvaret och frågan om eventuell NATO-anslutning (se Bjereld, denna volym). En annan fråga är om ett ökat intresse för försvaret innebär förändringar i betalningsviljan. Enligt *Svenska trender 1986-2011* (Weibull, Oscarsson & Bergström, 2012) förordar svenskarna snarare en minskning av försvarsutgifterna än motsatsen, och en liknande uppfattning framträder även i rapporten *Transatlantic Trends 2012*.

Den reserverade hållning till riskabla, mer krigsliknande uppdrag som de svenska opinionsresultaten antyder, sammanfaller nu med en period där USA och dess NATO-allierade signalerar en kraftigt minskad aptit på större militära operationer. Efter ett drygt decennium av kontinuerliga krig långt borta, och dessutom djupgående ekonomisk problematik på hemmafronten, kommer knappast vare sig USA eller Storbritannien att initiera mer ambitiösa, kostsamma militäruppdrag i första taget. Den humanitära retorik kring R2P (*Responsibility to Protect*) som legitimerade Libyeninsatsen år 2011 har ännu inte föranlett någon motsvarande militär intervention för att stoppa det kontinuerliga dödande i Syrien som pågått sedan våren 2011. USA riktar vidare allt mer av sina militära resurser mot Asien medan krisen inom Europas ekonomier sannolikt ökar EU-ländernas intresse för besparingar inom försvarsområdet snarare än för ambitiösa militära utlandsinsatser. NATO kommer under överskådlig tid att fortsätta att utgöra den dominerande och kapabla militärstrukturen i Europa, medan EUs roll sannolikt blir primärt politisk, med begränsade militära insatser. Den svenska militära uppdragsportföljen de närmaste 5-10 åren kommer därför sannolikt inte att "Afghanistaniseras", utan snarare handla om uppdrag av mer fredsbevarande karaktär inom FN:s eller EUs ram. Dock kan det bli aktuellt för t ex svenska specialförband att fortsätta sin samverkan med utländska kolleger i uppdrag av mer våldsamt karaktär.

I USA menar vissa debattörer att Irak- och Afghanistankrigen kommer att prägla och definiera den gångna tidsperioden på motsvarande sätt som det amerikanska Vietnamkriget kom att göra. I så fall har vi ännu bara sett början av en omfattande och utdragen ström av summeringar, analyser och populärkulturella skildringar av krigen och deras effekter. Även i Sverige kan något liknande bli aktuellt. Den tidigare försvarsministern Thage G. Peterson (2013) har krävt att den svenska Afghanistaninsatsen blir föremål för en expertkommission och redovisas öppet för det svenska folket. Peterson menar att såväl krigföringen som de verkliga kostnaderna hemlighållits för svenska folket och även för de folkvalda representanterna i Riksdagen. Även Wilhelm Agrell (2013) diskuterar ett demokratiskt underskott i svensk säkerhetspolitik och skriver att flera av Afghanistaninsatsens viktiga frågor ännu knappast ställts på allvar. Övergången från fredsinsats till krigföring frambringar, menar Agrell, bilden av en svensk kollektiv tankeförklaring inom både de politiska och de militära institutionerna. Uppdraget har dessutom uppdragat brister i svenska civil-militära relationer (se även Egnell, 2012) samt stora svårigheter att realisera den samverkan mellan civila och militära myndigheter som regelbundet framhållits som helt avgörande för framgång. Den svenska krigföringen i Afghanistan förpassas snart till historiens arkiv. Dess påverkan på Sverige och på svensk självförståelse kan, enligt Agrell, vara större än vad vi klarar av att se.

Noter

- ¹ Uppgiften att genomföra parader och ceremonier fick förra årets bottennotering (med opinionsbalans -64) och togs bort i 2012 års SOM-undersökning.
- ² Stödet för uppgiften att försvara Sveriges gränser inrymmer sannolikt bedömningar av hur trovärdiga militära hot uppfattas vara.
- ³ *Transatlantic Trends* omfattar USA, Ryssland, Sverige och huvuddelen av Europas NATO-länder och svenskarna är där mest positiva av alla till samtliga tre militära interventioner.
- ⁴ Formellt är insatsen i Afghanistan sedan mars 2012 underställd civil ledning.

Referenser

- Agrell, W. (2013) *Ett krig här och nu. Sveriges väg till väpnad konflikt i Afghanistan*. Atlantis, Stockholm.
- Bildt, C. (2009) "Svenskt EU-initiativ stöttar lokal afghansk förvaltning", *Dagens Nyheter Debatt* 2009-10-22. <http://www.dn.se/debatt/svenskt-eu-initiativ-stottar-lokal-afghansk-forvaltning>
- Björöman, C. (2011) *Försvarets förfall. Konsten att lägga ned försvaret utan att någon bryr sig*. Santérus förlag.

- British Social Attitudes* (2012) "The UK's Armed Forces: Public support for the troops but not their missions?" (p. 138-154, Rachael Gribble, Simon Wessely, Susan Klein, David A. Alexander, Christopher Dandeker & Nicola T. Fear) http://bsa-29.natcen.ac.uk/media/13421/bsa29_full_report.pdf
- Carlstedt, B. & Carlstedt, L. (2010) *De sista värnpliktiga har muckat: Kvalitet och vilja till engagemang i Försvarsmakten*. Rapport: Försvarshögskolan.
- Egnell, R. (2010) "Därför måste svensk trupp stanna i norra Afghanistan", *Dagens Nyheter Debatt* 2010-10-13, <http://www.dn.se/debatt/darfor-maste-svensk-trupp-stanna-i-norra-afghanistan>
- Egnell, R. (2012) *The Swedish Experience in Operation Unified Protector. Overcoming the Non-NATO Member Conundrum*. Rapport till US Air Force & RAND. Stockholm Center for Strategic Studies. http://media.wix.com/ugd/012b60_f1ddfb759804fe6809fb4f09f536405.pdf
- Henricsson, U. (2013) *När Balkan brann. Sheriffen i Vares* (arbetsnamn). Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek, Stockholm.
- Holmberg, S. & Weibull, L.(2008) "Svenskt institutionsförtroende på väg upp igen?" i Holmberg, Sören & Weibull Lennart red. *Skilda världar*. SOM-rapport nr 44: Göteborg.
- Holmström, M. (2012) "Försvar med tidsgräns". *Svenska Dagbladet* 2012-12-30. http://www.svd.se/nyheter/inrikes/forsvar-med-tidsgrans_7789308.svd
- King, A. (2011) *The Transformation of Europe's Armed Forces. From the Rhine to Afghanistan*. Cambridge University Press.
- Mazetti, M. (2013) *The Way of the Knife. The CIA, a Secret Army, and a War at the Ends of the Earth*. Penguin, New York.
- Moore, M. (2009) "Den oförklarade förklaringsmodellen. Inträdesanförande i Kungl Krigsvetenskapsakademien avd iii, den 6 oktober 2009." *Kungl Krigsvetenskapsakademiens handlingar och tidskrift* 5/2009, s.19-36. http://www.kkrva.se/wp-content/uploads/Artiklar/095/kkrvaht_5_2009_3.pdf
- Peterson, T. G. (2013) Det svenska kriget i Afghanistan kräver en vitbok. *Göteborgs-Posten Debatt* 2013-04-15 <http://www.gp.se/nyheter/debatt/1.1553871-det-svenska-kriget-i-afghanistan-kraver-en-vitbok>
- Transatlantic Trends 2012, Key Findings*. <http://trends.gmfus.org/files/2012/09/TT-2012-Key-Findings-Report.pdf>
- Weibull, L., Oscarsson, H. och A. Bergström (2012) *Svenska trender 1986-2011*. Rapport 2012:28, SOM-institutet vid Göteborgs Universitet
- Ydén, K. & Berndtsson, J. (2012) När kriget kommit. Svenskarna och den nya försvarspolitiken. I Weibull, L., Oscarsson, H. och A. Bergström (red): *I framtidens skugga*. SOM-institutet vid Göteborgs Universitet. http://www.gu.se/digitalAssets/1373/1373004_n--r-kriget-kommit--svenskarna-och-den-nya-f-rsvarspolitiken.pdf

